

ЛЭГГҮЗ ЛЭГ АМА ЛЭГГҮЗ КҮЙ СЭХЕ ДУАРМА АНДИУД ФЭУУНЦАЙ!

Виссарион БЕЛИНСКИЙ (1811-1848), литературон критик: «Цэстисиндзи хуээн мин энцэ, гъжуа-нэгъжуайжэй дэр сә фурцийнэй цыллиппитә кәун ка байдайуй, еци патриоттә, жваст гъжртә сә хуэздәр хотухтә кәмән энцә, етә. Фал сәттун ибәл, тәрегъаддаг мәмә кәсунцә, андаә мин энцә жвәлмас нецәбәл жууәндгутә, еппард ләггәндтитә, астәуистәг кәмән нәийес, уәхән дзәгъәл хъеллаугәнгутә...»

ЗЭРДӘБЭЛДАРЭН ЦАУ

НАМУСГИН АХСАРГӘРДТИ ЗӘЛЛАНГИ АНОСОН АЗӘЛД

Плити Исси туххәй нерәнгә бал ци берә аллихузон докумен- талон ама аййевадон уадзимистә финст әрцудәй, уони 'хсән зингә бунат ахәссуй Дзадтиати Тотурбег- ги уацау «Ахсаргәрдти зәлланг». Уомәй абони еу скъуддзәг ке му- хур кәнән (4-5-аг фәрстәбәл), уомән нин ес зәрдәбәлдарән равгә – әрәги сахар Сталин- гради уиндгундәр рауәнтәй еуеми әвәәрд әрцудәй Плий- фурти бюст, – куд Сталингради тугъди әнтәстгиндәр архайәг балхонтәй еуемән. Ама мәнә абони ци скъуддзәг мухур кәнән Дзадтий-фурти уацауәй, уони дәр дзубанди цәуи нә номдзуд әмзәнхон ама е 'фсәддонти аләмәти ахсардзийнади туххәй Сталингради тугъди рәстәг.

Цәун райдәдта 1993 анзи мартый **ДИГОРӘ** 0+

№47 (967) 2024 анзи 14 декабрь – цәппорсей мәйә

Аргь 1 туман

АДӘМИ АРДИГӘЙ НИМАЙУНДЗИНАДӘМӘ КА БӘЛЛУЙ, Е СӘ ФИЦАГИДӘР АХУӘДӘГ ГЪАУАМА НИМАЙ!

«АДӘМӘН СӘ ЦАРДИУАГИ ЕУГУР ФАРСТАТӘ ДӘР АХСИАГ АНЦӘ!»

Зундгонд куд әй, уотемәй Цәгат Иристони Сәргъләууәг Сергей Меньяло 12 декабри телевизион комкоммә эфири дзүәппи- тә ләвардта нә республики цәргути фарстатәбәл, кәцитә баст адтәнцә, абони цардиуаги адәмән уәлдай сагъәссагдәр ка әй, еци уавәрти фәдбәл. Ама си кәцидәрти туххәй мадзали рәстәг бәлвурд дзүәппитә ләвәрд әрцудәй, кәцидәртәмә фәстәдәр каст әрцәудзәнәй. Аци мадзали рәстәг ци дзубанди рауадәй, уой хәццә уә нә газети абониккон номери базонгә кәнуни равгә нин нә гәнәнтәмә гәсгә нә фәцәй. Ама бәлвурд әрмәг мухур кәндзинан нә газети иннә номери.

РАФИНСЕТӘ ГАЗЕТ «ДИГОРӘ»

2025 АНЗИ ФИЦАГ АМБЕСӘН. АЕ РАФИНСУНИ АРГЪ АНЗИМБЕСӘН АЙ 394 СОМИ АМА 38 КЪАПЕККИ; УӘЛБАРТӘМӘ ГӘСГӘ БА – 345 СОМИ АМА 48 КЪАПЕККИ.

ГАЗЕТ «ДИГОРӘ» РАФИНСУН АНГЪЕЗУЙ «УӘРӘСЕЙ ПОЧТИ» ЕУГУР ХАЙӘДТИ ДӘР, УӘДТА ПОСТХӘСГУТӘМӘ.

НОМДЗУД ТЕАТРАЛОН АРХАЙӘГ АМА ФИНСЛӘГ ТЕМИРАТИ ИЛАСИ ФУРТ ДАВИДИ РАЙГУРДБӘЛ ИСӘНКӘСТ АЙ СӘДӘ АНЗИ

АЕ АРФИАГ ФӘЛЛӘНТТӘ НИН ИМИСУЙНАГ АНЦӘ...

Цәгат Иристони адәмон артист, Уәрәсей Федераций аййевәдти әскъуәлхт архай- әг, зундгонд режиссер, актер, драматург, тәлмацгәнәг, театрәртасәг, Уәрәсей финсгити ама театралон архайгити Цә- дести иуонг, Устур Фидибәстон тугъди ар- хайәг Темирлати Иласи фурт Давид райгур- дәй 1924 анзи 15 августу Киристонгәуи. АЕ исфәлдистадон цардвәндаг райдәд- та 1941 анзи. Уәд ма Цәгат Иристони театралон училищәй студент уогәй, Да- вид иссәй Цәгат Иристони пәддзахадон театри агъазгәнән хайади актер, кәций сценәбәл исаразта уәхән рольтә, куд Овод Войничә пьесә «Овод»-и, Незна- мов – Островскийи «Авудәй фудгин»-и, Клавдио – Шекспири «Бәрә дзәхула не- цәмәй», зәгъгә, уони, Кьоста – Хьусати Дмитрийи пьесә «Адәми фурт»-и.

Темирлати Давид зундгонд адтәй куд ис- курдиадәгин драматург дәр. Ниффин- ста дәс пьесемәй фүлдәр алли жанрти – «Мастесгүтә», «Мухтар», «Фәндури кәун», «Фәдес», «Цәргәсти хонх», кә- цитә иссәнцә драматургий Еугуруәрә- сеуон конкурси лауреаттә. АЕ уадзимистә 'нцә устур патриотон, дзурдта си, фицгагидәр, куд ә райгурән зәнхи фурт. Фал еци-еу рәстәг адтән- цә интернационалон - адәмти хәлард- зийнади Давид уидта ә адәми культурон ирәэти фәрәзнә. Куд театралон аййевади әртасәг дәр, уотә Темирлати Давид адтәй ләмбунәг ама рәстдзийнадәбәл дзорәг. Е иса- разта Ирон ама Уруссаг театрти сцени дәснитәй берети хуәрзәнхәст со- рәттә, адтәй цәстуарзон критик. Ама

уонән иснивонд кодта ә царди фәстаг әнзтә - 1993 анзи иссәй театралон скъола-студий разамонәг, 1996 анзи ба - нәуәг равзургә Дигорон пәддзахадон драмон театри аййевадон разамонәг. Фәсәвәди хәццә кусти раргом әй Те- мирлати Давиди берәвәрсуг искурдиади еума фарс. Е син иссәй әцәг ахургәнәг, гьомбәлгәнәг. Темирлати Давид, ирон театралон аййе- вади патриарх, кәци ә цәргәбонти әд- зәстхезәй фәлләггәдә кодта театрән, Иристони культурән, ә уәлзәнхон цар- дәй рахәцән әй 2007 анзи 2 феввали.

Абони Темирлати Иласи фурт Давиди номерәнән мухур кәнән әхе туххәй әрмәг (3-аг фарсбәл), уәдта ә финст радзурд (6-7-аг фәрстәбәл).

Лев ТОЛСТОЙ (1828-1910), финсэг: «Амонди ахсгагдээр агуултэй еу аэй, адэй-маг ама аердзи амбастдзийнадаг ихэлд ку нэ цагуа, уэд е, гьома, цэргэ игон арви бунма, хори рохсма, кэдэос уэлдэфи, амзэрдийун уо зэнхи, зайгэхэлтти, цэргэгуодти хэццэ...» Уэлдайдар ба, аевэдзи, еузэрдийун гьэуама уай дэ алфамбулай хеуонэй дэр ама аенгуй адэмэй дэр ка ес, уони хэццэ.

АЕНАМЕНГЭ АЕНХЭСТКЭНУЙНАГ ГЪУДДАГУТА АМГЪУДА АМА ГЭДЗИТЭ НЭ ЗОНУНЦЭ!..

тэ никки ахедгэдээр хузи арээт цауонцэ.

– Бугги бун цэмэй ма фэууан, уой туххэй рагацау регоператорти хэццэ уэ кусти фэаткэ исаразетэ. Баулэфун алкэдэр фэндуй, фал уэ зэрдэбэл даретэ санитарон фарстатэ аенгэмэнгэ аенхэст кэнуйнаг ке 'нцэ, уой. Уомэй уэлдай, нэуэг анги национ проектэ ама паддзахадон программити бундорбэл ци куститэ аенхэст кэндзинатэ, е дэр нерэнгэ бэлвурд ама федаргонд ке нэма 'рцудэй, е дэр уи иронх ма уэд.

Амбурди ма радзубанди кодта «Роспотребнадзор»-и цэгатирстойнаг управлений разамонгэ **Тибилти Александр**, ама е куд фегьосун кодта, уотемэй хуэцгэ нецтэ, грип ама коронавируси фээзид Цэгат Иристони, цэйбэрцэ ун аенгезуй, тэссаг цэйбэрцэй нэй, уомэй уэлдэр не 'схизтэй. Абони уэнгэ гриппэй сэйгэ адэми еунэг цау дэр бэрэггонд не 'рцудэй, фал коронавирусэй ка фэссэйгэ 'й, уэхэн адэймэгутинимэдзэ ба аэй фараст ама дуинсэй.

Нэ республики аенгэздийнадаг гьэуайкэнуйнади министр **Тебиати Сосланан** ба ае радзубанди адтэй Тагьд агьази станций куст фэйахедгэдээр кэнуйна фэдбэл анги дэргэи министрэдэн ци бантэстэй, уой туххэй. Тебий-фурт куд загьта, уотемэй абони аци медицинон кьабази косуй тагьд агьази ахсээз ама аертинсэй бригади. Министрадэ ма исамал кодта тауэггури дэс ама аертинсэй редуктори, балхэдтонцэ гьэуэгэ ефтонггэрзтэ дэр.

– Национ проекти бундорбэл нэ республики алли райони байгон кодтан афтекти 82 пункти, анги кэронмэ ма никкидэр дууэ искодзээнэй, аци кьуэре исараздинан амбурд ама исбэлвурд кэндзинан нэуэг анги кусти план дэр, – загьта министр.

Нэ республики бюджетти фэрээзитэ национ проектэ ама паддзахадон программитабэл харзгонд куд цу-

дэнцэ, уэдта адэмэн декабри мизд бафедуни туххэй адтэй ае радзубанди финансти министри хуэдэйиваг **Оксанэ Каровайан**. Сергей Меньяло ин бафэдзахста, цэмэй байархайуонцэ ама адэмэн аенгэуулмпитэй фист аэрцауа сэ декабри мизд.

Амбурди ма дзубанди цудэй арээтадон объектэ ама культурон уодварнон рауэнти уавэрбэл дэр. Объекти арээтадэ ама цалцэги амгудтэ бэрэг аенцэ. Уой туххэй Сергей Меньяло бафэдзахста, анги кэронмэ амгуд кэмэн адтэй, уони аевэстеуатэй фэуун, иннети ба нэуэг анги планма бахэссун.

Нузали аргэуан нэ историй XII аеноси культурон-историон хэзнати зингэдээр ама гьэуайкэнуйнагдээр объект аэй. Ама си кэд цалдэр анги размэ цалцэггээнэн куститэ цудэнцэ, уэддэр абони ае уавэр нивэбэл нэй. Цэгат Иристони культурон объектэ ама историон циртдэвэнтэ гьэуай кэнуйна Комитетэн Сергей Меньяло бафэдзахста аци фарстамэ лэмбунгэ аэркэсун, архиепископи хэццэ бадзурд бафинсун ама цалцэггээнэн кустити туххэй хэрзгэн гьэуэгэ гэгьэдитэ бацэттэ кэнун.

Аппаратон амбурди сэрмагондэй дзубанди цудэй, сабийтэн Нэуэг анги бэрэггон зэрдэмэдзэуэгэй исаразуни фэдбэл. Уой туххэй Сергей Меньяло загьта:

– Нэ республики еугур сувэллэнтэн дэр Метин Дада ама Метин Кизги нэуэганзон лэвэрттэ ракэнунбэл байархайун гьэуэй. Фиццагидэр, сэрмагонд афсэддон операций ка фэммард аэй ама иннэ архайгуй, аевэрээз бийнонтэ ама седзэр хэдзэртти сувэллэнттэй еунэг дэр иронхуати куд нэ байзайа, уотэ. Уомэй уэлдай син гьэуэй бацэттэ кэнун аллихузон цэмэдесаг мадзэлттэ заз бэлэси рази. Гьэууонхэдзарадон армукьатэн ба бунэттэ исбэлвурд кэнун.

АЛЛИ КУСТЭН ДЭР – УАГЭ АМА ФЭТКЭ!..

Цэгат Иристони Сэргьлаууэг **Сергей Меньялой** разамундэй ци алликьуэреуон аппаратон амбурдтэ арээт аэрцауэй, уонэми аллихатт дэр каст аэрцауэй рэстагги уавэртэмэ гэгсгэ аенгэмэнгэ райаразуйнаг фарстатэмэ. Мэнэ айразмэ ци кезуй амбурд адтэй, уоми бабэй, куд иннэ хэттити дэр, уотэ аездубанди кодтонцэ нэ республики санитарон уавэрбэл. Цэрэнуатон-коммуналон хэдзаради, артаг ама энергетикки министр **Тамати Майрэни** радзубанди адтэй, цэрэн ама аэндэр рауэнтэй бугьтэ раласуни ихэс аенхэст кэнун аехемэ ка рай-

ста, еци регоператорти архайди фэдбэл. Уомэй уэлдай ма куд загьта, уотемэй коммуналон хэдзаради службитэ зуймон бэнтти косунмэ цэттэ 'нцэ.

Аци фарстатэ уэлдай ахсгаг ке 'нцэ нэ цардиуаги, е бэлвурд аэй нэ еугуремэн дэр. Уэлдай сагьэссаг ба исунцэ фэлладуадзэн бэнтти, хьэбэрдэр ба бэрэгбэнтти рэстаг. Ама Сергей Меньяло хумэтэги нэ бафэдзахста министрэн, цэмэй 25 декабрэй сауэнгэ Нэуэг анги фэлладуадзэн бэнтти уэнгэ уэлдай лэмбунгэдээр нэ республики санитарон уавэрмэ цэстдаруни мадзэлт-

АФСЭДДОН СЛУЖБЭГЭНГУТЭН ПЕНСИТЭ НИСАН КЭНУНИ УАВЭРТИ АМА ФЭТКИТИ ФЭДБЭЛ АФСЭДДОН ПРОКУРАТУРЭ АМОНУЙ...

БАРАГГЕНИ БАРТЭ – АЕНХЭСТКЭНУЙНАГ!..

Уэрэсей Федераций Закьон 1993.12.02. №4468-1 «Медгуддэугути оргэнти афсэддон службэгэнгутаг, Зингусунгэнгуйти паддзахадон службэ, психотропон ама наркотикон фэрээзити эелдохмэ цэстдарэг оргэнтэ, уголовон аенхэстгээнэг системи оргэнтэ ама уагэдэнттэ, Уэрэсей Федераций национ гвардий федералон служби афсэдтэ ама сэ бийнонтэн пенсисисан кэнуйна туххэй»-и (идарддэр цубурэй амунд цэудзээнэй куд Закьон) 13 статьягэ гэгсгэ контракт бафинсуни бундорбэл афсэддон службэгэнгутаг федердзурд лэвэрд цэуэй, пенсисисан кэнунэн еумэйаг фэаткэмэ гэгсгэ 20 анги ама фулдэр служби фэсте уэгдэгонд ку 'рцауонцэ, уэд. Пенсисисан аэндэр бундорбэл нимад цэуэй, 45 анги ибэл ку исэнхэст уа, ае еумэйаг стаж 25 анги уогэй, уонэй ба 12,5 анзэмэй минкьидэр афсэддон служби хэццэ баст ку нэ уа, уэд, фал гьэуама афсэддон служби кари кэронмэ исхэрта, уэгдэгонд аэрцауа кенэ е 'нэнеззидийнадаг, кенэ организацион-штатон мадзэлттэмэ гэгсгэ.

мэ ку нэ хауа, уэд мизди 50 проценти ама уой фэсте алли еу анзэн афтуд цэуэй 1 процент.

Хьиамаэтдзийнади аензтэмэ гэгсгэ пенсисисан фулдэргонд цэуэй: афсади архайгэй инвалид ка иссэй, уонэн (I кьуари инвалидэн – 300 проценти, II кьуари инвалидэн – 250 проценти, III кьуари инвалидэн – 175 проценти), уэдта еци рэстаг еумэйаг нец кэмэ фээзидтэй, иуонгьох кенэ аэндэр цэйдэр фудэй ка фэссахьат аэй, уонэн.

Закьони 19 статьяй бэлвурдгонд цэунцэ, хьиамаэтдзийнади аензтэмэ гэгсгэ пенсисисан кэмэн нэма аенгезуй ама служби рэстаг инвалид ка иссэй, кенэ уэгдэгонд аэрцудэй аертэ мэйи фэстэдэр нэ, кенэ еци амгудэй фэстэдэр, фал служби рэстаг цэф, контузи, сахьат кенэ сэйгэ ка байафта, уони уавэртэ (афсэддон цэфти I ама II кьуари инвалидтэн – 85 проценти, III кьуари – 50 проценти сэ миздэй; I ама II кьуарэн – 75 проценти, III кьуарэн – 40 проценти сэ миздэй).

Афсэддон службэгэнгуйти рамаэлэти (фэммарди) фэсте ае бийнонтэн нисангонд цэуэй пенсисисан, кэд службэгэнгэй, кенэ уэгдэгонд ку аэрцудэй, уэдэй аертэ мэйи фэстэдэр нэ рамардэй (кенэ еци амгудэй фэстэдэр, фал служби рэстаг цэфтэ, контузитэ байафта, кенэ фэннезгун аэй), уэдта уони нимэдзэй пенсисисугути бийнонтэн пенсисисугути

стэг сэ дарэг ку рамаэла, кенэ ин пенсисисан лэвэрд, уорэд ку 'рцауа, уомэй фондз анзэмэй фулдэр ку нэ рацауа, уэд (Закьони 28 статья).

Закьони 51 статьягэ гэгсгэ, афсэддон службэгэнгээнгээн (ае бийнонтэн) пенсисисангонд цэмэй аэрцауа, уой туххэй курдиадэ бадэртун гьэуэй бэлвурдгээнэн гэгьэдити хэццэ Уэрэсей Федераций гьэуайкэнуйнади министрэдэ, Уэрэсей Медгуддэугути Министрадэ, афхуэрдтэ аенхэстгээнэг федералон службэ, тэрхондони пьристефти федералон служ-

бэ, Уэрэсей Федераций аедасдзийнади Федералон службэ, Уэрэсей Федераций Генералон прокуратурэ ама Уэрэсей Федераций Слестгээнэг комитети пенсион оргэнтэмэ. Еци гэгьэдитэмэ 'ркасти амгуд аэй уоми сэ ку районцэ, уомэй дэс боней дэргэи (уойбэрцэ амгуд федералонд аэй, фэстэдэр ма ци аэрмэгутаг багьауа, уонэн дэр).

ХУБИАТИ Денис, Дзэуэгигьэуи гарнизони афсэддон прокурори ихэстэ рэстагэмэ аенхэстгээнэг.

СТАНЬ ЗАЩИТНИКОМ ОТЕЧЕСТВА!..

БУДУЩЕЕ - ЗА НАМИ!
СЛУЖБА ПО КОНТРАКТУ
В ПОЛКУ ИМЕНИ ДВАЖДЫ ГЕРОЯ СССР И. А. ПЛИЕВА

1 800 000 РУБЛЕЙ - ЕДИНОВРЕМЕННАЯ ВЫПЛАТА
ОТ 210 000 РУБЛЕЙ ЕЖЕМЕСЯЧНОЕ ДЕНЕЖНОЕ ДОВОЛЬСТВИЕ
* в случае заключения контракта с 1 декабря 2024 года

- ★ ВЫСОКОКЛАССНАЯ ЭКИПИРОВКА И АМУНИЦИЯ
- ★ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ВОЕННАЯ ПОДГОТОВКА
- ★ СОВРЕМЕННАЯ ВОЕННАЯ ТЕХНИКА
- ★ СОЦИАЛЬНЫЕ ЛЬГОТЫ И ГАРАНТИИ

ПУНКТ ОТБОРА НА ВОЕННУЮ СЛУЖБУ ПО КОНТРАКТУ: Г. ВЛАДИКАВКАЗ, УЛ. ТИТОВА Д. 5

(8672) 76-83-75

Стратегион нисанеуэги ракетон афсэдди Бон бэрэггонд цэудзээнэй 17 декабри. Нисангонд аэрцудэй, Уэрэсей Президент 2006 анги 31 майи ци Указ рауагьта, уомэ гэгсгэ.

Давид (галеуæрдигæй) æ мадæ æма е 'нсуварихæццæ.

Иристони разæгди лæгтæ Ужæгати Солтац, Хугати Геор æма Темирати Давид.

НÆ АУРСТА Æ ЦАРДБÆЛЛОН ЗÆРДÆБÆЛ, Æ ХЪАУРИТÆБÆЛ

ГÆБУТИ ЗОЙÆ,

Уæрæсей æма Цæгат Иристони культури æскъуæлт архайæг

Темирати Давид... Ка 'й зонуй, кæци æнос бабæй нин ратдæнæй дуккаг уæхæн æрдухæрæни, æ берæвæрсуг искурдиадæ адæймаги деси ка æфтауа, исфæлдистади алли къабæзти æ профессионалон архайдæй нæмæ устур цæмæдесдзийнадæ ка игурун кæна, æ рæсугъд гъæлæсиуагæмæ игъосунæй кæмæн не 'фсæдæн, нæ литературæ æма драматургий сугъзæрийнæ хæзнадонæмæ устур хунæ ка бахæсса, е 'нæнцойнæ царди дæргы æхсæнадон бæрнон кустити хъæппæресгинæй адæми хуарздзийнадæн ка архайа, еузагдæй, адæмæн уарзон фурт Темирати Давиди хузæн кустуарзон æма цардбæллон адæймаги. Е нæ адæмæн ци берæ хуæртти бацудæй, уони нимайун ку райдайæн, уæд нæ радзубанди хъæбæр ниддарг уодзæнæй. Хумæтæги æй нæ исцитгин кодтонцæ Республикæ Цæгат Иристони-Аланий адæмон артисти, Уæрæсей Федераций айивæдти æскъуæлт архайæги кадгин нæмттæй. Мадта айдагъ театралон архайдæй, фал ма ин литературон исфæлдистади дæр берæ бантæстæй, финста зæрдæмæдзæугæ радзурдтæ, уацаутæ, æ пьеситæмæ гæсгæ æвæрд цудæнцæ спектаклтæ профессионалон театрти сценитæбæл. Адтæй Уæрæсей Федераций финсугти Цæдеси иуонг.

Устур байвæрæн бахаста адæмон исфæлдистади райрæзти гъуддагмæ, еудадзуг æ гъос лæмбунæг дардта республики хехъæппæресадон къуæрттæ æма хуæдахур артисттæмæ.

Республики зин иссерæн æй уæхæн хехъæппæресадон къуар æма еугай архайгута, æ профессионалон агъази хай кæбæл нæ фæззиндтæй – райдайгæ финсугтæн сæ фиццæг къахдзæфти рæ-

стæг лæмбунæг æма цæстуарзон унаффæй фæййагъаз кæнидæ, хуæдахур драмон къуæрттæн сæ тухтæ æма æвналæнтæмæ гæсгæ пьеситæ равзаридæ... Æз уой нæ гъуди кæнун, æма цийфæнди бæрнон бунæтти, сауæнгæ нæ республики культури министри хуæдæйивæгæй ку куста, цийфæнди нæхъæртон ку уидæ рæстæгæй, уæддæр е некæд фæттиллæф кодта: «Нæ мæ евдæлуй...», кенæ ба «Нæфæразгæ дæн...», зæгъгæ. Æнæзийнадæй фæрраст уидæ районтæмæ, айдагъ игъустгонд адæмон театрти премьеритæмæ нæ, фал æ фиццæг къахдзæфтæ ка кодта, еци драмон къуæртти еуактон пьесити равдиститæмæ дæр æма уонæбæл дæр æ еци фæззиндæй нифси базуртæ равзурун кæнидæ. Давиди феппайуйнæгтæмæ байгъосгæй, разæнгарддæрæй сæхебæл архайдтонцæ.

Номæй-номмæ зудта хуæдахур артистти. Ка 'й зонуй, еци æнзти уомæн исæвзурстæй æ реуи æ рагон бæллæц – Дигорон профессионалон драмон театр исаразун.

Федарæй мæ бон уотæ зæгъун æй, æма нæ литературæ æма драматурги æнæ Темирати Давиди номæй, æнæ уой базургон исфæлдистади æбони хузæн æнхæст нæ исфедудтайдæ. Уомæн æма Давид адтæй æма абони дæр æй æ федар æма æносон астæуккаг цæгиндзитæй еу, æ кадæхæсгута, æ курухонтæй, нæ хуæздæр финсугтæй. Иристони театрдзæутæй ка нæ бауарзта æма ма сæ абони дæр æ зæрдæбæл даруй Темирати Давиди финст пьеситæмæ гæсгæ æвæрд спектаклтæ «Мухтар», «Мастесгутæ», «Скала Вану», «Спартак» æма иннети. Æ рæстæги Давид æнтæстгинæй каст фæцæй Мæскуй А.В. Луначарскийи номбæл театралон институт æма Уæлдæр литературон къурситæ.

Абони федарæй зæгъæн ес, Темирати Давиди исфæлдистадон æскъуæлтдзийнадтæ хъæбæр берæ 'нцæ, фал дессаг сæ нимæдзæ нæй, сæйрагдæр е æй, æма етæ æносон къæдзæхти хузæн нæ айивæди анзфинстити байзадæнцæ ирд æвдесæнтæй. Зæгъæн ес уой дæр, æма

еци къæдзæхтæн сæ тæккæ бæрзонддæр æма уиндгундæр – Дигорон паддзахадон драмон театр, кæци Иристони зæнхæбæл райгурдæй Темирати Давиди хъæппæресæй, уой æвæллайгæ архайди фæрци. Ци уоди устур хъаура æй багъудæй, ци берæ хъиамæттæ фæккодта, ци берæ хъортæ басæттун ин бантæстæй еци гъуддагбæл тох кæнгæй, етæ сæрмагонд хабари аккаг æнцæ. Фал сæйрагдæр е æй, æма ин æ къохи бафтудæй, уойбæрцæ ке сæрбæлтау фæттох кодта, æ царди сæйрагдæр гъуддагæн ке иснивонд кодта, еци нисан – Дигорон театр райгурдæй, æма иннæ профессионалон театрти хæццæ æнтæстгинæй архайун байдæдта, райгъустæй си зæрдæмæгъаргæ, фæлмæн, фал тухгин æнкъарæнтæ мæддæлон дигорон æвзаг, искурдиадæгин артисттæ нин нæ зæрдитæ барохс кæниуонцæ сæ дессаги айивæдæй.

Беретæ гъуди кæнунцæ еци бон – 1996 анзи 10 ноябри Хуæнон аграрон университети галауани Дигорон драмон театри коллективæн кадгин уавæри лæвæрд æрцудæй РЦИ-Аланий паддзахадон театри статус. Уоми республики культури министр Уатати Бимболат (дзæнети бадæд) уотæ загъта:

– Министри бунати кæдæй косун, уæдæй абони уæнгæ, кæд æгириддæр хуарзæй неци исаразтон, уæддæр ескæд сæрустурæй зæгъдзæнæн, мæ рæстæги æвæрд ке 'рцудæй бундор Дигорон паддзахадон драмон театрæн.

Зæгъун гъæу уой дæр, æма Дигорон театрай уæлдай, идард, зинцæуæн хуæнхаг гъæутæмæ нæ иннæ профессионалон театртæй неке ма бахъæртидæ.

Ами мæ æрхæссун фæндуй еу ирд дæнцæг. Цæветтонгæ, Ирæфи райони хуæнхаг гъæу Дзинагъай цæргутæн сæ клуби равдистонцæ Хæмицати Цæрайи пьесæмæ гæсгæ æвæрд комеди «Дууæ уосгори» æма Тебиати Мурзи пьесæмæ гæсгæ æвæрд спектакль сувæллæнттæн «Секъинати сайтан».

Хуæнхæсти театрдзæутæ сæмæ хъæбæр цæмæдесæй

кастæнцæ, уæлдайдæр ба – рацæргæ адæм. Еуафони ба дин Темирати Давид ку фæккомкоммæ уидæ зали ка бадтæй, еци уоститæй еуемæ æма æ десæн кæрон нæбал адтæй – силгоймаги рæстæбæл цæстисугтæ гæргæрæй æзгъалдæнцæ. Гъуддаг цæй медæгæ 'й, уой, æвæдзи, æнхæст нæ балæдæргæй, Давид имæ æхе æргубур кодта æма 'й рафарста:

– Бахатир кæнæ, нæ мади хай, сæ архайд дæ зæрдæмæ нæ цæуы æма уобæл кæуис?..

– Нæ! Дæ рунтæ бахуæрон! Етæ цийни цæстисугтæ 'нцæ! Некæд ми баруагæс адтайдæ, æма мæ мæддæлон æвзагбæл дзоргæ фегъосдзæнæн уæлæ уæхæн искурдиадæгин, рæсугъд артистти зæрдæмæгъаргæ цъухи дзурд, – дзуалп ин равардта силгоймаг.

Темирати Давид адтæй, мæнæ æгириддæр, цийфæнди уавæрти дæр æнцæд бадун ка нæ фæразта, ести хуарз исаразунбæл æдæхсæвæ-æдæбонæ ка архайдта, уæхæн адæймаг. Æнзтæ ибæл сæ уæзæ ку æруагътонцæ, уæззау нез æй гъигæ дарун ку райдæдта, уæддæр е 'мцæдесонти æмрæнггæ фудæбон кодта...

Темирати Давиди имисгæй, æ цардвæндаги хабæрттæ уомæ гæсгæ имисуйнаг æнцæ, æма, нæ адæмæн берæ хуæртти ка бацудæй, дзиллити пайдайæн арфиаг гъуддæгутабæл архайдæй, берæ кæмæн бантæстæй æма абони не 'хсæн ка нæбал æй, уони рохс нæмттæ гъæуама иронх ма уонцæ, уодæгасæй сæ цард куд кадгинæй аразтонцæ, уотæ цитгинæй син гъæуама сæ намус бæрзæндти хæссæн. Уони нецибал гъæу – е мах, абони уодæгæсти, гъæу, цæмæй уони цардиуаги федауцæ, сæ уоди кæдзосдзийнадæ æма æновуддзийнадæ уонцæ махæн дæнцæ, фæнзæн сæ. Цæмæй ни алкедæр тундза нæ адæми хуарздзийнæдтæ никки фæффулдæр кæнунмæ, цæмæй уони хузæн мах дæр архайæн нæ фæстагæнттæн уæхæн бундор исаразун æма сæ бон уа сæхе хъаури, зундирахисти фæрци сæ идард-дæри цард раст æма федауцæй,

айдагъ сæхе пайдайæн нæ, фал нæ адæми карнæбæл гъудигæнгæй аразонцæ. Нæ адæми хуæздæр хъæболтæй æ цардиуагæ уотемæй ка аразта, уонæй адтæй Темирати Давид дæр, æма 'й уомæ гæсгæ ба абони нæ еугур Иристон дæр имисунцæ арфиаг æнкъарæнтæй.

РЕДАКЦИЙÆЙ. Гæбути Зойæ аци уац ку ниффинста, уæд Дигорон паддзахадон драмон театр æцæгæйдæр дессаги цардгъон адтæй. Абони ба, гъулæггагæн, æ карнæ бустæги æбæрæг æй... Ци æдзæллаг уавæри равзурдæй кедæр фудæндитæй, уобæл батухсæг ба нæййес, æвæггæсæй нур кæдæй ардæмæ изайуй...

ТЕМИРАТИ Давид Дигорон театри Софокли пьесæмæ гæсгæ æвæрд спектакли «Антигона»-йи паддзах Креони роли.

– уоййасæбæл хебæлхуæцгæ разиннидæ. Уотæ зæгъидæ: «Хуæздæр æма фулдæр бакæнуни фадут нин адтæй...» Нур дæр зæгъуй:

– Гъуддаг арфитæмæ кæд æрцудæй, æмбæлттæ, уæд ма уин æз дæр бакæсон еу документ, – æма æ планшетæй исиста дудагъгонд гæгъæдий сифæ, райдæдта æй кæсун: «Поздравляем Вас и всех бойцов, командиров и политработников Вашего гвардейского соединения с успешным выполнением боевых задач по разгрому немецко-фашистских оккупантов.

Отличаясь стремительностью и маневренностью, мужеством и отвагой, личный состав ваших частей одним из первых

нæ кæнун, ка рахецæн æй, еци тугъдон операцитæбæл нуртæккæ дзорун, æма е фæббæрæг æй æ цæсгонбæл. Фал хестæртæй корпусмæ минæвари дзубанди æрдæгбæл раскъудтайдæ, е дæр имæ аййев нæ фæккастæй.

– Игъосун дæмæ, æмбал болкъон, – загъта Иссæ æма æрбадтæй æ бунати.

– Тохгæнæг Сурх Æфсади сæйрагдæр бæлдæ исæнхæст æй уæлахезонæй, – дзурдта болкъон. – Æз мæ доклады хъæбæр æхцæуæнæй финсун Генштаби хецаумæ; гвардион æртиккаг кавкорпус æ кадгин ихæс исæнхæст кодта хуарз – тохгæнæг 21-аг æфсади разæй танкон 4-аг корпуси хæццæ æмпурсгæй, фæстаг еуæндæс боней дæргъи вазуггин тугъдон операцитæ æнтæстгинæй æнхæст кæнгæй, исуæгъдæ кодта берæ гъæутæ. Уони хæццæ знаги фæдаргонд бунæттæ: Цимловский, Платонов, Власов, Уэллаг Бузиновка, Евлампиевский, Стырнабовский, Осиповка, Малогулубая, Голубинский æма берæ æндæр гъæутæ, байхæста Дони сæрти рахезæн бунæттæ, уæдта танкон 4-аг корпуси раззаг хæйтти хæццæ байеу æнцæ хонсарæрдигæй æмпурсæг Сталингради фронти æфсæдти хæццæ сахар Калачи райони, уотемæй знаги 6-аг æфсад ахæст æрцудæй Сталингради æртеголи.

Кавалерион корпус инæлар Плий-фурти разамундæй размæ æдæрсгæ æмпурста æма пурхæ кодта знаги фæдæрттæ, дæрæн ин кодта æ резервтæ æма штабтæ, знаги æфсæдти бафтудта мæлæтдзаг тасдзийнади, æ сæйрагдæр хъауритæ ин æздахта æхердæмæ, уотемæй искодта фадуттæ танкон корпус æма фæстаг æфсади дивизитæн размæ æнæ уоййасæбæл агъазиау къулумпитæй æмпурсунæн.

Плий-фуртæн еци дзубандимæ гæсгæ бабæй нæуæгæй æ цæститæбæл рауадæнцæ размæмпурсти цаутæ. Голубинский æма Малогулбайи райони знаг гъавта кавкорпуси тумугъæй-тумугъдæр æмпурст бауорамунбæл æма ин æ нимæ еци-еу рæстæг рагæлста æ фæстаг æфсæдти, сæдæ танки сæ разæй æмпурстонцæ, уотемæй. Сæдæ танки контратак цудæнцæ бæхгин полкти нимæ. Е æнцон бауорамæн æма басæттæн тухæ нæ адтæй!.. Фал комкор нæ фæккъæх æй: знаги нимæ æрæвардта æ кавполктæй æртæ æрфæстæггондæй, уæдта еугур артиллери æма минометти. Æхуæдæг корпуси сæйраг тухтæ разилдта æмпурсæг знаги фæрсæрдигæй ниррæуегъунмæ æма бардзурд равардта: «Пархоменко æма Котовский тугъдон турусатæ бæрзонд исесетæ уæ сæрмæ тохи будури æма мæ фæсте æмпурсетæ бæхтæбæл атаки!..»

Иссæ æрбадтæй æ бæрзонд бæхбæл, кæрддзæмæй фелваста е 'ндон æхсаргард æма 'й

ИНÆЛАРАН ЗÆРДÆБÆЛДАРАН — АЛАМÆТИ БÆХ!..

«6-я армия временно окружена русскими... Армия может поверить мне, что я сделаю все от меня зависящее для ее снабжения и своевременного деблокаирования. Я знаю храбрую 6-ю армию и ее командующего и уверен, что она выполнит свой долг.

Адольф Гитлер».

Дуйней ка некæдма арæзт æрцудæй, еци устур дессаги операций фиццаг хай – немугæ æфсæдти фронт Сталингради рази æ астæубæл рахаун кæнун, æма сæбæл уотемæй æртеголæ уни пълан исæнхæст æй: æртеголæ дуар æрæхгæдтонцæ советон дууæ фронтей раззагдæр хæйттæ. Тæккæ разæй æмпурстонцæ цæгатæрдигæй нæ танкити 4-аг æма кавалерий 3-аг гвардион корпустæ фестæг æфсæдти агъазæй, хонсарæрдигæй ба тундзтæй нæ 4-аг механизацигонд корпус.

Дони уæллаг фарсмæ 24 ноябри 1942 анзи пурхæнтæгондæй тард æрцудæй знаги 11-аг æфсæддон корпус. Советон æма Калачи райони байеу æнцæ, кæрæдзей къохтæ райстонцæ Сурх Æфсади дууæ фронтей раззагдæр æфсæддон хæйтти тугъдонтæ. Уотемæй Гитлери дууæ æма инсæй дивизий, уæдта ма æ 6-аг будуйрон 160 хайи æма 4-аг танкон æфсæдти хецæн хæйттæ дæр Сталинградбæл тохгæнæг Сурх Æфсад батардта æртеголи. Уордæмæ тард ка не 'рцудæй знаги æфсæдтæй, етæ ба пурхæгонд цудæнцæ цæугæдæнттæ Волгæ æма Дони астæу итигъд будурти. «Еу æртеголи – 22 дивизий! Е дин æртеголи!» – сæ фурцийнæй дестæ кодтонцæ Сталингради тохгæнæг бæгъатæртæ. Нæ тугъдонтæ Гитлери айуангæнгæй, уотæ фæантонцæ: «Потерял я колечко под Сталинградом, а в колечке том – двадцать две дивизии...»

Афонæ адтæй, бæхгин гвардий корпус аци операций

ци нæдтæбæл рацудæй æма æ ихæстæ куд æнхæст кодта, уобæл æрдзубанди кæнун. Уотæ фæндадтæй Сурх Æфсади Генералон штабæй корпусмæ гъосдаруни туххæй æрвист афицери дæр.

Уолæфуни рæстæг корпуси командир æ штабмæ изæригон æрбамбурд кодта дивизити командирти æма оперативон кустгæнæг афицери. Еугурæйдæр адтæнцæ фæллад æма æнæхуссæг, фал зæрдрохс сæ тугъдон æскъуæлхтдзийнæдтæй.

Плий-фурт фиццаг дзурди барæ равардта Генштабæй æрвист афицерæн. Болкъон П.И. Крикунов æ дзубанди райдæдта уотæ:

– Мæ хестæртæ мин бабарæ кодтонцæ сæ номæй сумæхæн зæрдиаг арфæ ракæнун уæ æвæдуйгæ уæлахездзийнæдти туххæй. Æма хъæбæр æхцæуæнæй æнхæст кæнун мæ хестæрти фæдзæхст... Генералон штаб уæ гвардион корпуси Сталинградбæл тугъдтити архайдæн искодта мæнæ ауæхæн аргъ: «Бæхгин æфсади 3-аг гвардион корпус район Голубинский – Б. Набатов – Евлампиевский ке байста, уæдта 4-аг танкон корпуси хæйттæ сахар Калачи ке æрфедар æнцæ, е 'знаги сталинградаг къуари фæххецæн кодта, Сталингради нигулæн æрдигæй ка тох кодта, знаги еци æфсæдæй æма еци гъуддаг адтæй æ ахедундзийнадæмæ гæсгæ Паулюси къуарбæл оперативон æртухсти кæрон».

Фæстаг загъд «завершеном окружения группы Паулюса» болкъон бакастæй уæлдай зæрдиагдæрæй, уæдта æ цæстингас рахаста командиртæбæл æма, сæ цæсгæнттæ цийнæдзийнадæй куд ниррохс æнцæ, уой æрæстæфгæй, уæд никки игъæлдзæгдæрæй загъта:

– Сталинградбæл æверхъау æма зæнхæбæл ка некæдма 'рцудæй, уæхæн тохи уæ гвардион корпус, Иссæ Александри

фурт, кадæ æма намуси æмпурсæн нæдтæбæл дæс суткей дæргъи рацудæй 270 километри 21-аг æфсади разæй, уæдта бабæй танкон 5-аг æфсади рæнгъити. Сумах разæй сумах хузæн æскъуæлхтдзийнадæ ескæд еске равдиста, уæхæн хабар æз некæд фегъустон, æма уогæ дæр кавалерий нæййес уæхæн æфсæддон еугонд, аци операций хузæнæй æхе сумахбæл ка рабара.

Райсетæ уæ хестæртæй, Иссæ Александри фурт æма дæ тохи æмбæлттæ, зæрдиаг арфæ! – болкъон фæдар æрæлхъивта комкори къох. Командиртæ исистадæнцæ æма æрæмдзæгъд кодтонцæ: æхцæуæн син куд нæ адтайдæ уæхæн арфитæ фегъосун!

– Арфæ дин кæнун, æмбал болкъон! – дзуапп равардта Плий-фурт, фал æ къæсхур цæсгон уомæн иннети хузæн цийнæхуз нæ адтæй. Цæмæннæ, уой лæдæрдтæнцæ æ тугъдон æмбæлттæ: цийфæнди агъазиау æскъуæлхтдзийнади фæсте дæр комкор æ еугæндзон хузæ не 'йивта, уæдта не 'вдиста æ цийнæ дæр, уæлдай игъæлдзæгдæр нæ фæууидæ

обрушился на фашистских захватчиков и нанес при этом противнику сокрушительный удар. Вы идете вперед, мужественно преодолевая упорное сопротивление, перемальвая живую силу и технику врага... Ваше успешное наступление, направленное на разгром противника под Сталинградом, еще больше воодушевляет личный состав на дальнейшие подвиги. Вперед, к новым боевым успехам на полный разгром немецко-фашистских оккупантов!..

Военный совет фронта».

Плий-фурт, еуминкый нигъгъос æй, уæдта игъæлдзæгдæрæй загъта:

– Сæрмагонд арфи радиограммæ нæмæ æрæрвиста фронти командæгæнæг К.К. Рокоссовский дæр.

Командиртæ æрæмдзæгъд кодтонцæ æмхузон зæрдиагæй сæ рагон лимæни арфи загъдбæл.

Генштаби минæвар бакастæй Исси фæллад къæсхур цæсгонмæ, æма барæ ракурдта æ дзубанди кæронмæ фæууни туххæй. Комкори нæ фæндадтæй аци æмбурд дæргъæтий-

бæрзонд исиста æ сæрмæ, уотемæй базмæлун кодта æ бæхи æма æ полкти разæй рампурста знагбæл фæрсæрдигæй атаки. Æмпурсæг знæгтæ сæ тохæндзаумæуттæ исаразтонцæ зæйи тумугъи хузæн æмпурсæг бæхгинти нихмæ, тугъди будури сæрмæ æзнæт денгизи бæрцити хузæн бадтæй знаги дзармадзанти æма минометти зинги хъуæцæ, уæлдæфи ехуарæгау тахтæнцæ нæмгута æма тæвдæ æфсæйнаги æсхъезтæ... Фал кавалеристтæй фæстæмæ неке кастæй, фудголи цæхæрæн æ сæрæй неке кувта – сæ еугурдæр фæнзтонцæ сæ разæй æмпурсæг комкор Плий-фурти.

Цæрдæг æма æверхъау атаки кавалеристтæ знаги фестæг æфсæддон хæйтти фæххецæн кодтонцæ сæ танкити æргъауæй æма сæ ниппурхæ кодтонцæ. Танкитæн дæр нæбал адтæй еумæйаг командæгæнæг, уотемæй никъкулумпи 'нцæ, кæцирдæмæ æмпурстайуонцæ, уой дæр нæбал зудтонцæ, æма сæбæл арт æндзарстонцæ Исси артиллеристтæ...

Фудголи æмпурсæг тухтæ саст æрцудæнцæ, кавалеристтæ байстонцæ знагæй берæ тохæндзаумæуттæ æма бампурстонцæ гъæутæмæ. Ами бабæй сæ размæ фæззиндтæй бустæги æнахур хабар: уæлдæфи фелудта устур туруса. Æ алфамбулай – сæ уæргутæбæл лæууæг æфсæддонти будур. Румынаг корпуси дивизити æфсæддонтæй, афицертæй æма инæлартæй ма уодæгасæй ка байздæй, етæ сæхе барвæндонæй лæвардтонцæ уацари, Гитлери фарс нæбал тохæн, зæгъгæ...

– Немуци æфсæдтæ, 330 миней бæрцæ æфсæддонтæ, афицертæ æма инæлартæ сæ берæ тугъдон техники хæццæ Сталингради райони ахæст æрцудæнцæ æртеголи, – дзурдта идарддæр Генштаби æрвист болкъон. – Сурх Æфсади аци æскъуæлхтгин операцийæн æмбал нæма адтæй дуйней тугъдон историй! Плий-фурти гвардионтæ аци операций рæстæг тугъди будури ке ниццагътонцæ æма уацари ке райстонцæ знаги æфсæддонтæ æма афицертæй, уони нимæдзæ инсæй минемæй фæффулдæр æй... Корпуси дивизитæ фæстаг тугъдтити знагæй ци трофейтæ байстонцæ, уони еумæ райсгæй нæ фæннимайдзинан, фал си æвдесæнæн æрхæссæн еуцалдæрей: знаги танкитæй гвардионтæй фехалдтонцæ æма басугътонцæ дууæсæдемæй фулдæр; хуæдтæхгутæ байстонцæ аэродромти æхсæрдæс æма инсæй, еу уой-бæрцæ ба басугътонцæ уæлдæфи; знаги бæхтæй байстонцæ æртиндæс миней æма æртæсæди; æртæ минемæй фулдæр ба хуæдтолгитæ, дзармадзанти, пулеметтæ, автоматтæ, тугъдон хуæлцæ æма тохæндзаумæутти скълæдтæ цæйбæрцæ райстайдæ, етæ æнхæст нимад нæма 'нцæ, фал берæ ке 'нцæ, уой уæхуæдтæ зонетæ...

Еци рæстæг уати фæммедæг æй еу майор æма фæдесони гъæлæсиуагæй ку фегъосун кæнидæ:

– Æмбал комкор, нæуæг хабар.

– Игъосун дæмæ. Ци нæуæг хабар ес? – фæккастæй имæ Иссæ дæр.

– Радиограммæ фронти штабæй, – исдзурдта майор æма корпуси командирмæ равардта гæгъæди.

Командиртæ, нæуæг хабар базонунмæ æнгъæлмæ кæсгæй, æгуппæгæй кастæнцæ комкормæ. Е лæугæй æ цæстингас рахаста радиограммæбæл, еумин-

разтонцæ, не 'ндаг фронти разæгдæр хæйттæй Сталинградмæ хæстæгдæр ка лæууи, уони нихмæ – Котельникови æма Тормосини районтæбæл. Германи æфсæдти Генералон штаб рагацау куд нæ исаразтайдæ æртеголи ахæст Паулюси æфсади хæццæ байеу уни план. Котельников æма Тормосинæй æмпурсгæй æфсæнвæндæгтæбæл рацæун гъудæй айдагъдæр 35-40 километрей бæрцæ. Уой хæццæ ба ма æфсæнвæндаги станцæ Чир, Дон, Нæуæг Максимова æма Рычковскийи фæдаргонд райони немуцæн адтæй тухгингонд æфсæдти къуар æма

мистрови танкон 7-аг корпуси командæгæнæн бунатмæ 'рбацудæнцæ хъазауатон 5-аг æфсади командæгæнæг М.М. Попов æма гвардий 3-аг кавалерий корпуси командир Плити Иссæ. Ами мах æмзундæй искарстан еумæйаг архайдæн план, Рычковскийи æма Уæллаг-Чирскийи знаги æфсæддон къуæрттæ исеу кæнун ма бауадзæн æма уотемæй ма бафсæронцæ Паулюси æфсæдти деблокировка кæнунмæ, уомæн. Ами Плити Иссæ байхæс кодта цæугæдон Чир галеуварс билгæрæнттæ знаги æфсæдтæй ракæдзос кæнун, донгæрæнттæмæ бампурсун æма знаги плац-

Нæуæг анзбæл Исси корпуси тугъдонтæ исæмбалдæнцæ нæуæг уæлахездзийнæдти хæццæ: гвардион бæхгинти 5-аг дивизи Суворикиной райони Лисинскийи гъæумæ нимпурста æма си знагæй ниццагъта минемæй фулдæр. Цалдæр бони цæугæдон Чир билгæрæнттæбæл тугъдтити фæсте ба знæгтæй фæгъгъудæй æртæ мин æфсæддонемæй фулдæр. Нæ иннæ дивизитæ танкити агъазæй уæззау тугъдтити хæццæ знагæй исуæгъдæ кодтонцæ Уæллаг-Чирскийи, Ерицкийи, Хæстæгдæр-Мельничныйи, Рычковскийи, уæдта никкидæр ма æндæр цалдæр гъæуи, фæстæдæр знаги æфсæдти пурхæ кæнунæн хъæбæр хуарз ка исбæзтæй, уæхæн бунæттæ.

1943 анзи Нæуæгбони æхсæвæ гвардионти корпуси дивизити æрæйафта Дони сæрти хезгæй. Æфсæддонтæ кæрæдземæн нæуæгбони арфитæ кодтонцæ уæлбæхæй æма сæ тугъдон ихæслæвæрдтæ æнхæст кæнгæй. Корпуси командир æхуæдæг дæр адтæй æфсæдти 'хсæн æма син уæлбæхæй иурста Метин Дадай арфитæ. Еуварсæй бакæсгæй æхуæдæг дæр адтæй цардæгас метин бæхбæлбадæги хузæн: æ сау нимæтбæл, ходæбæл æма бæхбæл кирсæ æ хаугин хизæ æрæвардта æма уорс дардтонцæ. Сауæнгæ ма æ цубур бецъотæ æма гъунтъуз æрфугтæбæл дæр бадтæй кирси хизæ, уотемæй дзурдта:

– Хуарз, мæ лимæнтæ, хъæбæр хуарз нæуæг анз ралæудтæй махæн! Размæмпурсæн анз!.. Берæ нæуæг цийнæдзийнæдти анз!..

Æцæгæйдæр, 1943 Нæуæг анзи бон зæнхи цъарæбæл цæрæг адæмтæй, æвæдзи, Сталингради райони тохæг советон æфсæдтæй арфиагдæр неке адтæй: етæ ами исæзмæлун кодтонцæ æма ракалдтонцæ Германий фашистти цæугæ тугъдон федари бундортæ, етæ ами æрнигулун кодтонцæ фашизми тугъдон хор. Æма рæстаг дуйней адæмтæ сæ нæуæгбони фиццаг арфитæ æцæгæйдæр æрвистонцæ Сурх Æфсадæн – Сталингради æма Кавкази зæнхæбæл фашизми æрдонти ниппурхæнæг советон æфсæдтæн.

Нæуæг анзи фиццаг бон гвардион бæхгинти 3-аг корпус байервæзтæй Чирски райони немугаг æфсæдти фæскылдунмæ æма знæгтæй иссæрбарæ кодта сахар Тормосин – фудголи фæдæрттæй еу, уæдта уой хæццæ ба ма никки берæ станицитæ æма гъæутæ. Советон æфсæдти размæмпурст идарддæр цудæй æнæкъулумпийæй, æма гитлеронтæ бонæй-бонмæ хъæбæрдæр æсхъиудтæнцæ фæстæмæ сæ фæд-фæд, куд фæззæгъунцæ, сæ сæр сæ кой фæцæй, феронх си æй, Сталинградмæ ке 'мпурстонцæ, сæ 22 дивизий æртеголау фæййервæзун кæнунмæ, е дæр.

Уодзæнæй ма

Сталинградаг фронти 62-аг æфсади командæгæнæг инæлар-лейтенант Василий ЧУЙКОВ (лæдзæг æ къохи) æма Сталинградаг фронти Æфсæддон совети иуонг инæлар-лейтенант Кузьма ГУРОВ (Чуйкови галеуæрдигæй) Сталингради 1943 анзи.

къий рæстæг расагъæс кодта, уæдта гъæрæй загъта:

– Æмбæлттæ, фæдеси нæ цæун багъудæй нæуæг районмæ... Æвæстеуатæй цотæ уæ бунæттæмæ æма уæхе тагъддæр æрцæттæ кæнетæ æвæстеуатæй ранæхстæр унмæ. Уæ тугъдон бунæттæ раттетæ бардзурдмæ гæсгæ æндæр æфсæддон хæйттæмæ...

Разæсгаргути бæрæггæнæнтæй Плий-фурт лæмбунæгдæрæй базудта, фæдеси рацæуни сæр цæмæн багъудæй æ корпуси дивизити, уой. Гитлери бардзурдæй инæлар-фельдмаршæл Манштейн берæ æфсæдтæ æрæмбурд кодта æртеголи æрæхæст Паулюси æфсæдти исуæгъдæ кæнунбæл тохмæ æма æмпурсунцæ Сталинградмæ сæ танкити æргъæутти фæсте хонсар æма хорнигулæнæрдигæйти. Манштейни æфсæдтæ адтæнцæ дехгонд æртæ къуарæбæл: «Дон», «Холлидт» æма «Гот». Паулюси æфсæдти дæр Гитлер бакодта уой барæ. Деблокадæмæ æмпурсæг Манштейни æфсæдтæ сæ тухæ иса-

тохæн рауæнæн æрдзи конд тохæн бунæттæ.

Æхсæвигон æрхæрттæй ардæмæ Плий-фурти гвардион кавалерион корпус æма танкон 5-аг æфсади рæнгъити тох кæнун байдæдта Рычковскийи, Нæуæг Максимовскийи, Дæллаг-Чирскийи, Ерицкийи æма Лисинскийи райони знаги æфсæдтæй иссæрбарæ кæнунбæл. Ами Плий-фурти корпусмæ лæвæрд æрцудæнцæ фæттухгиндæр кæнуни туххæй гвардион 4-аг æма фестæг 258-аг дивизитæ. Иссæ æхуæдæг комкорæй уæлдай ма нисангонд æрцудæй танкон æфсади командири хуæдæйæвæгæй дæр.

Дууæ къуæрей дæргъи тогуарæн тугъдтитæ цудæй аци плацдарми. Знаги æ плацдармæй дæрæнгондæй рагæлдзун цæйбæрцæбæл ахсгиг ихæс адтæй, е бæрæг адтæй, ардæмæ Ставкæ бæрнонæй А.М. Василевскийи ке рарвиста, уомæй дæр.

Уой туххæй А.М. Василевский æхуæдæг уотæ имиста:

– 11 декабри сæумæй мæ фæдздзурдмæ гæсгæ А.А. Рот-

дарм байсун...

Аци бæнтти зуст зумæг æ карзи бацудæй. Думгæ æскъот кодта будурти æма гъæути гъæунгги, æ разæй ратæрæ-батæрæ кодта мет æма æзменсæ, цæсгæнттæ надта æма сугъта æ листæг циргъ æрцийтæй. Термометри джинасу (ртуть) бони узалæй хъæрттæй 25-30 градусей уæнгæ, æхсæвæ ба 'рхауидæ 40 градусей уæнгæ дæр. Æмпурсæг æфсæдтæн уæхæн зуст рæстæг адтæй уæлдай унгæги бон: нæ син адтæй думги æма ехин узалæй акъопити кенæ ескæми уæрмæгонди хе æрауон кæнун дæр, æма тох кодтонцæ дууердæмæ – знаги нихмæ дæр æма бонигъæди фидбилизти хæццæ дæр. Нæ адтæй нæдæр дон, нæдæр артаг... Уæхæн уавæрти интенданттæ дæр куд нæ тухстайуонцæ: сæ хæстæртæ сæ 'фхуардтонцæ, уайдзæфти буни сæ фæккæниуонцæ.

Фал нæ тугъдонти иуонгги гъар кодта зæрди цийнæдзийнадæ: знаги фæстæмæ тæрун, знагæй мастесуни зинг сæ разæнгард кодта, уотемæй размæмпурст не 'ндадæй.

«ИУАЗЭГУАРЗАГА КАВКАЗАГ»

**ТЕМИРАТИ
Давид**
(1924-2007)
драматург,
финсэг, актер

Болкьон ө цэстэ радардта гъэуи цэргутэбэл: фулдэр рацэргэ адэм... Мэтьгэл, тарстхуз цэстингас син... Сө фэсте лэуунцэ немугаг афсэедонтэ өд тохэнгэртэ... «Фэлмэндэер, ездондээр...» – ө меднимээр өхөцэн дзоруй болкьон өма зэрдэлхэнэн гьэлэсиуагэй идарддээр кэнуй ө дзубанди:

– Мадта уин арфэ кэнун, мэ хъазар, мэ еубэстон адэм: фэйиервээдзинайтэ уэ гьезэмэрттэй. Рагьуди кэнайтэ, кэеддэр нэ фидтэлтэ адтэнцэ сэрбарэ, сэ цардэн сэхуэдтэ унафэагэнэ. Гьэ уэдта нэхө бакодтан уруси дэлбарэ... Цуппар өма инсэй анзэй дэргэ ба нин большевиктэ нэ цардэй исарзтонцэ фудэбэнттэ-фудэварэнтэ. Гьема фагэ фэууэд! Гьэуама нэхуэдтэ уэн нэ цардэн хөцөгтэ! Еунэг уруссан дээр нэбал! Зэнхэ байуардзинан нэ медастэу. Гьэуама раздахэн нэ рагон рэсугд өгдэуэнтэ. Гьэуама нин унафэагэнэ ма уонцэ силгоймэгтэ өма, сэ билтэбэл ө мади өхсир кэмэн нэма басор ай, уэхэн кэстэртэ... Өз, дан, партион дэн, большевик! Фагэ фэууэд! Табу не 'скэнэгэн, ковун дээр кэмэ нэ уагтонцэ, өци еунэг кадгин Хуцауэн, ө номбэл алли гьэуи дээр уодзэнэй ковэндонэ. Гьэ, гьэ, ө уодзэнэй агьазиау райарэзт! Өцэг сэрбарэ! Балэдэрэн еугур өци хабэрттэ, хуарз адэм... өма мабал кэнэн өведэуцэ миутэ... Нецэмэн нэ гьэуи партианти кьуэрттэ, ардаугтэмэ ма игьосетэ! Мэнэ цидэр өнаккаг, өхө «иуазэгуарзагэ кавказг хонуй», змэнтуй гьуддэгүтэ, устур фид-

билтэ аразуй немуги афсэдэн. Бустэги дзэгьэли! Этэ еугурэй дээр өнцэ большевикти ардауэн миутэ нэ хуэрзгэнэг Гитлери нхмэ. Цэмэн? Е нин агьаз ку кэнуй! Федарэй нин зэрдэ ку өвөрүй, өз, дан, ирон адэмнэ нэ гьигэ дардзэнэн. Ирэнтти хэццэ, дан, өу тог, өу өстэг ан, ариаг рагфидтэлтэй игурд! Мадта фэйиагьаз кэнэн нэ ервэзунгэнэгэн. Не 'нсувэртэн, хуарз адэм! Цэруни фадуат нин аэрцудэй, нур, уэ хуарзэнхэй, цотэ уэ хэдзэрттэмэ, өнхэст кэнэтэ нэуэг цардиуаги домэнтэ өма өнэмэртэй цэретэ!

Адэм өнэдзоргэй рахэлеу өнцэ. Алкэдэр си архайдта тагддээр өнэмэстэй, өнэфидбилзэй ө хэдзарэ иссерунбэл. Фэзи ма байзадээнцэ комендант, гьэуихецау Болат. Этэ гьэуай кодтонцэ болкьони.

Болкьон лэудтэй өу туппури сэрбэл өма кастэй бунмэ, ө комкоммэ дэлвэзи ци устур гьэу өрэнцэдэй, уомэ, растдээр зэггэй ба, рэзэс бэлэсти 'хсэн сөумон хори тунтэ кэбэл гьэзтонцэ өма ө сэр идардмэ кэмэн өрттивта, өци дууэуэлдзугон цьэхсэр хэдзаремэ. Өци хэдзарэ, уэдта ө алливарс зэнхитэ дээр кэеддэр ө фиди адтэнцэ. Уоми райгурдэй, уоми рарвиста ө амондгун сабийбонтэ, уоми балэдэрдтэй царди фиццэг цийнитэ. Өци тургы фиццэг хатт исэмбалдэй рэсугд Гиданни хэццэ, өма ө зэрдэ иссугдэй уарзондзийнади арт. Уоми исэмбалдэй ө ниви фиццэг уэззау фэлварэнтэбэл, ө фиди ин ку рамардтонцэ, уэд...

Гьэ, гьэ, өци өлгьистаг изээр си некэд иронх кодта ө гьезэмайраг царди уэззау нэдтэбэл, ө берэ рахау-бахути. «Уэдта ин иронхгэнэн дээр нэйиес, цалинмэ мэ тог нэ райсон, уэдмэ, – ирайуй ө маст. – Нур дээр ма мэ цэститэбэл уайуй, гьэуи гэвзуктэ нин нэ устур тургэмэе куд өрбалэбурдтонцэ, ө... Дэрэн кодтонцэ, састонцэ, хэллэф кодтонцэ өстонг берэгьти хуээн. Аллирдэмэ скьафтонцэ мэ

фиди бунтэ өма сэмэ ө дээр, ци миутэ кэнэтэ, зэггэ, куд исдзурдта, уотэ 'й өу цьамар... Мэхө өци лэгмармэ бергэ багэлстон, фал мэ еуварс низувут кодта... Ард бахуардтон уэд, раги уа – өрэгги уа, өддэр өссердзэнэн мэ фиди марэги өма си мэ тог райсдзэнэн, зэггэ. Гьема 'й, өнгөлдэн, өссирдтон... Цидэртэ ма фэббэлвурддээр кэнон, уэдта ибэл мэгур бон искодта!..»

Болкьони бабэй ө гьудтэ ө 'взонги бэнттэмэ фэххастонцэ. Өвддэсанздзудэй рафтудэй фэсарэнтэмэ, өма ө бонгин нийергути гьэбеси өнэмэртэ цард ка кодта, өци имонау хаст бицэу өнэнгэлти зин уавэрти бахуадтэй: тухцэрдтитэ, уэззау куститэ. Еузагьдэй, мэгүри сау бэнттэ... Ө мастбэл маст өфтудэй, өма өци өгади уавэрэй фэйиервэзуни сэрбэлтэу цэртэ адтэй алцэмэ дээр.

Уотемэй өнэтэ цудээнцэ. Туркэй бафтудэй Германинд. Уалинмэ си Гитлер ку фэззиндтэй, уэд барвэндонэй бацудэй, ө ци өфхуэрэг кьуэрттэ арапта, уонэй өуемэ. Райдэдта – раст ай өви зулун ай, уой не 'варгэй, ө бон кэбэлдээр цудэй, уонэн сө өугуремэй дээр ө мэститэ өсун өма си рауадэй тогмондаг лэгмар. Нур мэнэ лэууй ө фидиуэзэги кьэсэрбэл Гитлери өфсади болкьони цини.

Өци рэстэг гьэунги бекьэй өрбазиндтэй өхгэд машинэ өма си гьэуэстэбэл райгустэй:

– Ахтунг!.. Ахтунг!.. Немуги өфсади командэкэнуйнадэ фэстаг хатт игьосун кэнуй: фюрери өфсэедонтэй ма бунэтонг адэм кьохэй ка фэммард уа, уонэй алке сэрмэ дээр өхст өрцэудзэнэй гьэуи цэргутэй фондз өма инсэй адэймаги!.. Ахтунг!.. Ахтунг!..

Немугаг өхгэд машинэ райевгудэй гьэуи кэройнаг гьэунгэбэл өма фэйиууон ай.

«Нэ-э, фондз өма инсэй-гэйттэй тагьд не 'сэскьундзэнэй сэ муггаг, – гьуди кэнуй болкьон гьэугэрони 'рдэмэ кэсгэй. – Фал бахэзетэ! Өз уэ

исахур кэндзэнэн! Тэрсгэ-резгэй цэрдзинайтэ, куйтэ! Өз, айдагдээр өз, гьэуама уон аци бэсти хөцау! Өма си дуккагэн бунат нэйиес, господа коммунисттэ! Өз уин истондзэнэн уэ муггаг, уэ уедагэ! Гьэуама уэ феронх кэнонцэ адэм! Бустэгидээр! Ке нэ бафэндэуа, уони ба цэггдгэ, ауиндзгэ өфсэйнаг кьэндзутэбэл, косэрттаг ауиндзуну хуээн! Фал уой фэстэдээр. Нур ба бал сабургай... Фэлмэн дзурд, зэрдэвэрэнтэ... Гьэуама мин макэ балэдэра ме 'цэг фэндитэ, мэ сосэг унафитэ...»

Сабургай разилдэй, өдзинэг никкастэй, бэрзонд уэйугтэарэст, даргь закьэгин лэгмэ – гьэуихецау Болатмэ. «Цэмэдээр гэсгэ имэ ө зэрдэ кьэп кэнуй. Ци кустгэнэг адтэй раздээр? Кэми ма 'й фэууидтон, бэзгин өрфугти бунэй ка кэнсуй өма адэймаги бауэри иннердэмэ ка хезуй, өци цьэх цэститэ? Цэмэн ай гьэуи өци даргь закьэ? Ө ай өви нэ?...» Берэ уэхэн гурухитэ өвзуруй болкьони зэрдэ сө фиццэг фембэлдэй нурмэ. Уэдта айдагь өхө зэрдэ нэ... Ихэслэвэрд өс, кэмэн өнгөзуй, уонэн... Гьэуама ин тэеккэ аци бон фегьосун кэнонцэ бэлвурд хабар...»

Болкьонмэ цалдээр кьахдзэфи бакодта комендант өма гьэуихецауи 'рдэмэ ө 'рфугти бунэй кэсгэй загьта:

– Өндэрбэнтэ Сурх Өфсади над ралух кэнунмэ ци дууэ дивизий рарвистан, уони ниддэрэн кодтонцэ урус, нисангонд бунатмэ дээр нэ бахьэрттэнцэ, уотемэй. Коминарэй сэ надбэл бахизтонцэ өма сө нихафтонцэ. Цэмэй базудтонцэ, не 'фсэедон хэйттэ кэд өма кэбэлти цэудзэнэнцэ, уой? Ка нин уэйгэ кэнуй нэ тугьдон сосэгдзийнэдтэ? Ка рамардта инэллар фон Клебси? Сумах ку фэрсун өз? Ка ай, нэ фийи бунмэ немугэн уэхэн устур бэлэхтэ ка аразуй, өци «иуазэгуарзагэ кавказг»?

– Агорэн ай, господа болкьон! – цубур дзуапп равардта комендант.

– Лэггуз ай агоретэ, майор! Өвэдзи нэ багьэудзэнэй агьаз ракорун гестапо кенэ абверэй, – загьта болкьон өма гурухгэнгэй бакастэй Болатмэ. – Гьэуихецау дээр нэмэ бергэ өс...

– Мах дээр архайэн, дэ бэрзондзийнадэ! – өнэбаригомау загьта гьэуихецау.

– Уинун ай, куд архайетэ, уой! – уайдзэафгэнэгау цэхгэр ралух кодта болкьон өма гьэуи 'рдэмэ фэрраст ай.

Ө фэббэл цубур кьахдзэфтэй фэннэхстэр ай дэлэмэдзуд, тумбултэарэст комендант, архайуй ө фарсмэ цэунбэл: уэд ө рахес фарс фэвзуруй, уэд ө галеуэрдигэй. Уонэй дзэвгарэ фэстэдээр, ө сэр ө кэрци өфцэкуати римэхсгэй, ө кьохтэ ө дзипити нитьтунгсэй, уэззау кьахдзэфтэй цэуи Болат. Еуварсэй кэсгэй уотэ зиннуй, цума аци тарэрфуг цэуггэй дээр фунэй кэнуй, цума 'й өгириддээр неке өма неци тавуй, сауэнгэ имэ тугьд дээр нэ гьаруй, зэггэ. Фал ө зингэ уотэ кэнуй. Өцэгэй ба ай фат фехсунэрвонг сздахьи хуээн. Берэ сагьэстэ, берэ гьуддэгүтэ өс гьэуихецауэн. Фал уонэй минкьийдээр маст, минкьийдээр сагьэс ба нэй, барвэндонэй

өхөбэл фашистти фэсдзэуини мэнгэцэсгон ка бакодта, өнэс-цөхэй карди комбэл ка цэуи, өци Болатмэ дээр. Цэветтонгэ, дуккаг бастдарэг рарветун гьэуи ахсгаг хабари хэццэ... «Иуазгүтэ», – уотэ худта фэсномугэй партизанти, – гьэуама Сор адагэмэ фэззиннонцэ фэсэмбесэхсэвэ дууэ сахаттэбэл. Уордигэй ба...»

– Госпадин гьэуихецау! – фэскьудта ин ө гьудитэ болкьон.

– Игьосун, дэ бэрзондзийнадэ!

– Дзэбэх бацэттэ кэнэтэ. Абони нэмэ дессаги иуазгүтэ уодзэнэй өма, цидэриддээр гьэуи, уой тэеккэ хуэздээр хузи бацэттэ кэнэтэ!..

Болатэн ө бауэр рауазал ай: «Циуавэр «иуазгүтэ»? Өнэргьудийэй исхуудтэй ө цьухэй өци дзурд, өви... мэн «иуазгүти» кой кэнунцэ?...»

Болкьон ө дзубанди фэббэлвурддээр кодта:

– Ахсэви мин устур бэрэбон уодзэнэй!.. Гьэуама фембэлон мэ рагон өмбэлтти хэццэ.

Болат батухстэй, мэ рагон өмбэлтти хэццэ, зэггэ, ку загьта, уэд имэ комкоммэ ке никкастэй, уомэй.

«Гээр, базудта мэ? Өцэг, абони нэ! Нэ гьуддаг нин ма фехалэнтэ абони. Рагэй имэ цэттэ кодтан нэхө...» – ө медсэгьэс нецэмэй равдиста, уотемэй өци өнэмэртэхуээй дзуапп равардта: – Игьосун, дэ бэрзондзийнадэ!

* * *

Өмбесэхсэвэ. Хьэбэр игьэлдзэг ай болкьон, рохс ай ө зэрдэ, өхөцэй боз ай. Алцидээр гьэугэ уагэбэл цэуи, куддэриддээр ай фэндуй, уотэ. Мадта афонэ ай, өвэдзи, ө фэнди сэйрагдэр хаймэ бавналунэн. Бакастэй комендантэ, ө цэстэ радардта иуазгүтэбэл, өу хатт ма сөкэнгэй бакастэй Болатмэ өма исистадэй, ө ниуазэн ө кьохи, уотемэй.

– Господа! Өз уэ өрбахудтон мэ бэрэбонмэ, мэ цэргэ-цэрэбонти кэмэ фэббэлдтэн, өци цийнэдзийнадэмэ! Гьэуама фэууинайтэ, мэ рагон өмбэлтти хэццэ куд фембэлдзэнэн, уой. Өци фембэлд мэ, кэдэй-уэдэй, фэйиервэзун кэндзэнэй мэ гурухэй, мэ берэ өнэти өнгөллэжэстэй! Мадта мин барэ раттетэ өма уэ базонгэ кэнон... Уотэ зэггэй, болкьон нигьос ай өма өуцэйбэрцэдээр сабурай ралэудтэй, фэндадтэй ай ө устур цийни усмэ фэддаргьдээр кэнун. Ниуэзтгун иуазгүтэ цэмэдесаг кастээнцэ кэрэдзэмэ, архайдонцэ се 'хсэн болкьони сосэг өмбали иссерунбэл. Уэдмэ болкьон нэуэгэй дзорун байдэдта.

– Мэ рагон өмбал, коммунист Хьараманти Бей-Болат! Нэ хьазар гьэуихецау, сосэгтай ба нэ нхмэ тохгэнэг, не 'знэгти цьухэссэг, сэ раздзэуэг! – устур уэлахеци хабар игьосунгэнэгау дзурдта болкьон, хэлуэгьэлэсэй имэ игьосгэй ка байзадэй, ө өци иуазгүтэн.

Өхөбэл фэдэр хуэстэй Болат. Нецэмэй равдиста нэдээр ө тухст, нэдээр ө тарст. Змэлгэ дээр нэ фэеккодта, нэ фехалдта ө бадт. Сабургай ө цэстингас рахаста уатбэл, иуазгэ афицэртэбэл, ө медбилти бахуадтэй, ө усхьитэ базмэлун кодта:

– Дæ бæрзонддзийнадæ, цæмæн гъæуи гъазæн дзубандитæ кæнун?

– Е гъазæн дзубанди нæй. Устур хатир корун, фал дин, æн-гъæлдæн, дæ унафитæ фехалдтон, Болат. Партизантæмæ ма 'нгыæлмæ кæсæ абони. Де 'рвист лæг сæмæ нæ бахъæрдтæй, мæгурæг, – мæстæймарæгау загъта болкъон.

– Нæ дæ лæдæрун, болкъон...
– Хъæбæр зин мин æй. Уæхæн ездон лæг, уæхæн «иуазæгуарзагæ кавказæг» æма нæ лæдæруй æ номдзуд иуазуги историон ихæс, – болкъон уæлдай гæрдæрæй загъта, «иуазæгуарзагæ кавказæг», зæгъгæ, æма бабæй æ цæстæ радардта æ иуазугтæбæл.

Болат исистадæй. Уайтæккæ æ размæ фæвзурдæй комендант æма имæ дамбæцæ фæддардта:

– Дæ къохтæ!
Иуазæг афицертæй дæр кадæртæ фæллæбурдтонцæ сæ тохæнгæртæмæ. Болатмæ радеголæ кодтонцæ, фал е хуарз зудта, кумæ ци хæссун гъæуи, уой.

– Сабур, сабур, господа! Исабадетæ, – загъта болкъон æма идарддæр кодта æ дзубанди. – Уæ бæлах дæр гъе уой мæдæгæ æй æма берæ цидæртæ нæ лæдæретæ. Уотемæй син уæхæн «лæггæдтæ» кæнетæ – æ дзиппæй исиста цалдæр гæгъæдий гæбази æма сæ кезугай кæсуй. – Рамардтай инæлар Клебси æма ниуагътай финстæг: «Е бал уин æмбæлæггаг. Идарддæр дæр уотæ уодзæнæй. «Иуазæгуарзагæ кавказæг». Исрæмугътай тохæнгæртæи скълад æма бабæй «финстæг» ниуагътай: «А ба уин нæуæг æгъдау æвæрæггаг. «Иуазæгуарзагæ кавказæг». Цалдæр лæгемæн исаразтай ахæстдонæй раледзунуи фæдурт. Æма бабæй финстæг... Берæ æнцæ, хъæбæр берæ дæ фудра-кæндтитæ...»

Болкъон æхецæй боз уогæй разилдæй æ иуазугтæмæ:

– Сæ еугурей нæ нимайдзæнæн, зонетæ сæ уæхуæдтæ. Нур ба... Арфæ уин кæнун, господа, ке нæмæ 'рбацудайтæ, уой туххæй. Æхцæуæн мин адтæй уæ фæууинун, нур мин бахатир кæнетæ, нæ мæ евдæлуй...

Иуазугтæ нурмæ дæр агурдтонцæ ести рæуонæ аци æнæбари «иуазæгуатæй» фæййервæзуни фæдурт. Нур син гæнæн ку фæцæй, уæд æхцæуæнæй хуæрзæхсæвæ загътонцæ фусунæн æма уайтæккæ фендæдур æнцæ. Уати ма байзадæнцæ комендант æма Болат.

– Герр комендант! Гъæуайгæнгутæ сæ бунæтти 'нцæ? – болкъон комендантмæ бакастæй.

– Гъо, господин болкъон!
– Мæнæ ма радзубанди кæнон æ хæццæ, уæдта æй... ракæнетæ, кумæ уин загътон, уордæмæ. Æцæг, æнæ 'вдесæнтæй, æнæ хæлхъойæй. Цо!..

– Игъосун! – комендант радæй.

Болат хуарз зудта, «æнæ 'вдесæнтæй», «æнæ хæлхъойæй» куд фæккæнунцæ, уой. Ай-размæ Дзæгойти Мусси дæр уотæ ранигæдтонцæ уодæгасæй фæсгъæу рагон кърисодзæни. Иннæ уæхæн Елмæрзай фурт Михал... Мадта е дæр... Æ цæсти-тæбæл рауадæнцæ æ партизан æмбæлттæ. Ехх, æ уавæр ин ку зониуонцæ, уæд ма, ка 'й зонуй... Рамæлун дессаг нæй, фал куд

уодзæнæнцæ æ бийнонтæ ба?... Æ фæлмæнзæрдæ цардæмбал Мисурхан... Биццеуи фесæфт си баримахстон... Кæмидæр, мæгурæг, тугъди будури байзадæй, ка 'й зонуй, æнæ нигæдæй... Ку 'й базона, уæд æ еци зиндзийнадæн нæ бафæраздзæнæй... Никки ма аци хабар... Нæ, нæ сæ бауорамдзæнæй æ рист зæрдæ... Мæтæл гъудитæ исхæлæмулæ 'нцæ Болати сæри. Мæнæ æ цæститæбæл рауадæй æ кизгæ Зæлинæ. Абони сæумæй сæхе-цæй ку рацудæй, уæд дуари рази къелабæл лæудтæй æма имæ æ минкъий гоккитæ ивазта: «Дада, гæбо...» – гъома, дæ гъæбесмæ мæ исесæ, зæгъгæ... «Ниххатир мин кæнæ, дадай минкъий хор...» – нийнæфтæй Болат æ меднимæр...

– Æвæдзи, лæдæрис, – цума кæцæйдæр идардæй æрбайгъустæй болкъони дзурд, уотæ фæккастæй Болатмæ. – Мæнæн мæ бон æй дæу æнæфæстæмæ фæккæсгæй багæрах кæнун. Нуртæккæ,

æ меднимæр ба уæддæр исфæндæ кодта рæстæгсайæнæн дзубанди райеудаг кæнун, кæдимайди ба ма æ дуккаг æрвист лæг партизантæмæ ести хузи бахъæрдтæй, зæгъгæ.

– Гъай-гъай, берæ рæстæг рацудæй уæдæй нурмæ. Инсæй анземæй фулдæр, фал мæнæй неци феронх æй æгириддæр. Нæбал æй гъуди кæнис, нæудæсæймаг анги æхе тургъи ци зæронд лæги рамардтай... æгъатир мард?... Е мæ фидæ адтæй, мæгурæг...

– Зонун æй. Раги дæбæл фæс-секк дæн. Уæ кæддæри хæдзари алливарс æгæр ахид ку зилдтæ, уæд...

– Æма цæмæннæ нæ фæл-лигъдтæ? Цæбæл дардтай дæ зæрдæ?

– Байрæги æй... Уæдта... Мæ бунат ами адтæй. Дæ «мæгур» фидæ ба... Мæхе уæд ку нæ фæс-сайдтайнæ æма ин е 'хсаргард æ къохæй ку нæ байстайнæ, уæд мин мæхе сæрмæ гъавта. Ци гæнæн ма мин адтæй...

– Дæхебæл фæххуæстайсæ!

Хæстæр адтæй, номдзуд лæг, ездон... Мæ бон уин неци адтæй – æгæр æригон ма адтæн... Ай-дагъдæр ма фурмæстæй кудтæн æма Хуцауæн лигъстæ кодтон, цæмæй мин ескæд ратта мæ тог райсуни равгæ.

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æ ихуæрст! Балæдæрдтæ?! Æ бон ибæл цудæй! Ду ба? Абæргуги раздзæуæг! Балæбурдтайтæ кедæр тургъæмæ, балæбурдтайтæ кедæр мулкмæ – тухесæ, тухрæ-мугъд, скъæфгæ, римæхсгæ... Æма ци? Батадæнцæ уин? Нæ! Фæстæмæ сæ рахæссетæ! Уæдта атитæ-уотитæ дæр нæ! Карст æма барстæй! Ке никкъæппæ-къуп-питæ кодтайтæ, етæ сæ бунати куд уонцæ, уотæ! Æз уин сæ уæ уодтæй исласдзæнæн, цъамартæ! Ду ба... Уæддæр цардæзмæнтæг адтæ æма нур дæр! Исафуйнаг уæддæр æма нур дæр! Уогæ Сталини бæдæлттæ сæ еугурдæр исафуйнаг æнцæ!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Сталини кой ма кæнæ, æ ном дæ цъухи нæ фæдауи.

– Æма уин ци равардта Сталин? Кæми æй, зæрдæ уин кæмæй байвардта, еци амондгун цард? Кенæ, тагъд-тагъд райаразунмæ ке гъавтайтæ, еци рохс исонибон? Мæнæ уæ колхозтæ?

– Гъо, фиццæг бал колхозтæ. Айдагъдæр колхозти фæрци баф-туйдзæнæй нæ къохти бæркадгин цард исаразун, нæ паддзахади хъаурæ фæффедар кæнун.

– Мæнгæттæ дзубандитæ! Фидæй-фуртмæ æ цардиуагæ исæ-вæрун ка нæ базудта, фал нур сæ даргъ æвзæгтæ, сæ бæзгин цæсгон æма се 'дзæсгон миути фæрци царди хæцæуттæ ка иссæй, уони унафитæ! Берæ бæститæбæл фæззилдтæн æма некæд некæми фæууидтон «рæсугъд исонибон-мæ» туххæйти тæргæ: «Ниххатир кæнæ, мæ дзæбæх синхаг, рауайæ нæмæ, дæ хуарзæнхæй, дæ «рохс исонибони» сæрбæлтау бал дин абони дæ тог раниуазæн. Нæ дæ фæндуй? Мадта дæ фæллоинæ –

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Сталини кой ма кæнæ, æ ном дæ цъухи нæ фæдауи.

– Æма уин ци равардта Сталин? Кæми æй, зæрдæ уин кæмæй байвардта, еци амондгун цард? Кенæ, тагъд-тагъд райаразунмæ ке гъавтайтæ, еци рохс исонибон? Мæнæ уæ колхозтæ?

– Гъо, фиццæг бал колхозтæ. Айдагъдæр колхозти фæрци баф-туйдзæнæй нæ къохти бæркадгин цард исаразун, нæ паддзахади хъаурæ фæффедар кæнун.

– Мæнгæттæ дзубандитæ! Фидæй-фуртмæ æ цардиуагæ исæ-вæрун ка нæ базудта, фал нур сæ даргъ æвзæгтæ, сæ бæзгин цæсгон æма се 'дзæсгон миути фæрци царди хæцæуттæ ка иссæй, уони унафитæ! Берæ бæститæбæл фæззилдтæн æма некæд некæми фæууидтон «рæсугъд исонибон-мæ» туххæйти тæргæ: «Ниххатир кæнæ, мæ дзæбæх синхаг, рауайæ нæмæ, дæ хуарзæнхæй, дæ «рохс исонибони» сæрбæлтау бал дин абони дæ тог раниуазæн. Нæ дæ фæндуй? Мадта дæ фæллоинæ –

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

– Æз дæр раст гъе уотæ кудтæн, мæ дæндæгугтæй мæ къохтæмæ лæбурдтон, дæ «ездон» фидæ мин мæ седзæргæс мади æхецæй ку 'лгиста, уæдта 'й æхсæй ку ниц-цавта, уæд Æхсæй!.. Силгоймаги!.. Мæ ихуæрст, дан, æй!

Привозят мальчика в больницу.
Доктор его спрашивает:
– Что тебя беспокоит?
– Меня ничего. А вот бабушку беспокоит, что я проглотил часы.

Мужчина сидит в школьном коридоре и ждет свою дочь. Мимо проходит учительница:
– Ждете ребенка?
– Нет, я всегда такой толстый...

САБУРЭЙ ЦИ ИСАРАЗАЙ, УОЙ ФУДУАГ АМА ТИНГУНЭЙ НЭ ИСАРАЗДЗЭНЭ!..

ЦИ ДАМА ЕС, Е ДИН РАСТМА УЭД!..

Цардарэзти ээгдэуттэ ама фэсткитэ куд арэзт аенцэ, уомэ гэсгэ алли адэймагэн дэр берэ бэлдтаг гьуддэгутэ бантэсуйнаг аенцэ – эцэг алкэдэр ае уодигэди тухин ама лэмэгг менеугутэ аргом зэрдэй ку лэдэра, ама уомэ гэсгэ ае ирисхэи хабэрттэ аразунгьон ку уа, уэд. Гьулэггагэн, беретэ ни уомэ се 'ргом уойгасэбэл не 'здахунцэ, уотемэй дэр мэ кэнунгэстэ бакэндзээнэ, зэггэ, устурзэрдэ разинунцэ... Ама мэнэ абони аци фарстатэ дэр уомэ гэсгэ мухур кэнэн, цэмэй уони бакэсгэй кэдимайди ба растдэр аргэ кэнун байдайуонцэ сэ цардиугаи арэзтадэмэ.

1. Авдисэри кустмэ ку 'рбацауис, уэд фиццэгидэр ци кэнун байдайис?

а) Нисан кэнун байдайун, бони дэргги мин исэнхэсткэнуннаг ци ес, уой – алкэмэн дэр ае кезу, гьома, ке куд раздэр гьауама бакэнон, уой бахинцгэй.

б) Кэсун байдайун постэй аэрбацауэрг гэгээдигэ – куст уайтэккэ райдайун мин зингомау фэууй.

в) Фиццэгидэр райдайун тэккэ цэмэ-

десагдэр куштаг аенхэст кэнун, уой фэсте ба – дуккаг, аэртиккаг.

2. Дэ хецау дэмэ, зэггэн, фэд-дзурдта ама дин фегьосун кодта, сахатти фэсте дэ фембэлун гьаууй, уэ куст фэдбэл уин гьауэга адэймаг ка 'й, уой хэццэ, цэмэй гьуддэгуги фэдбэл ае хэццэ радзубанди кэнэй. Куд дэмэ фэксдзээнэй еци ихэслэвэрд?

а) Аэз аэй бэргэ зонун, ци кэнгэ мин аэй, уой, фал ме 'мгустгэнугтэ ба? Цэттэ разиндзээнэнцэ уэхэн бэрнон дзубандий аккаг хузи архайунмэ? Аенэмэнгэ уой рагацау исбэлвурд кэнун гьаууй!..

б) Уой туххэй раздэр зэггэн нэ адтэй? Ку нэ мин бантэса гьауэга хузи бацэттэ кэнун!..

в) Бэргэ гьауэга фембэлд аэй. Фал кэми 'нцэ, уоми дзубандий ка багьаудзээнэй еци гэгээдигэ?

3. Косгэ бон ку фэууй, уэд дэмэ ци гьудитэ фэззинун?

а) Мэхэцэй боздзийнадэ ама фэлладдзийнадэ.

б) Гузавэ – косгэ бон фэцэй? Аэз ба нерэнгэ нур ку исцирен дэн кустбэл.

в) Азум – уойгасэбэл берэ кустэгутэ ма мин байзадэй аенэнхэстгондэй.

4. Дэ куст сэрбонси загьд дин, аэвэдзи, аэй...
а) Кэд дэ фэндуй, цэмэй алцидэр конд аэрцауа гьауэга хузи – искэнэ 'й дэ-хуэдэг!..

б) Сабурдэр цэуис – идарддэрмэ бахьэртдзээнэ!..
в) Дэ цэстити разэй фэйиуварс аэй – дэ зэрдэй дэр фендэдуар аэй!..

5. Аргомзэрдэй зэггэй, дэхуэдэг дэхэ туххэй куд гьуди кэнис?

а) Аэз – алэмэти специалист дэн.

б) Аэз алкэддэр исэнхэст кэнун, ци ми фэекорунцэ, уой.

в) Аэз – исфэлдистадон адэймаг дэн.

Нур ба аэркэсэн, фарстатэбэл дзуппитэй кэцити равзурстай, уомэ гэсгэ искэнэ хатдзэгтэ.

Кэд ама фулдэрэй-фулдэр равзурстай дзуппитэ «а», уэд зэггун аенгезуй, ама ду дэ куст аэцэгэй арахстгин косгэ ама хьэбэр бэрнон адэймаг. Хаттэй-хатт аэгер бэрнон дэр ма дэ. Ама е ба аэй дэ сэйрагдэр айип – цэмэй алцидэр федуцэ уа, уобэл архайгэй дэхемэ дэр ама дэ рэбун ка 'й, уонэмэ дэр дэ цэстэ аэгер дарис, уобэл ба аэгер берэ рэстэг харз кэнис. Дэ зэрдэбэл бадарэ уой, ама цэмэй хуарз разамонэ уай, уой туххэй дэмэ гьауама уа адэмбэл аэууэндун ацагьуа.

Кэд ама фулдэр «б» дзуппитэ равзурстай, уэдта дэу банимайун аенгезуй зэрдэмэдзэугэ аенхэстгэнэгбэл. Аэцэг нэ арахсис еудацуг зинвадуат уавэрти косунмэ. Рэстэг дэ фэгьгэуи расагьэс кэнунмэ, ести нэууэг ихэс аенхэст кэнун размэ. Еске дэ ку хиц-хиц кэна, уотемэй косун дэ бон нэй. Уомэ гэсгэ дэ куст нэууэг, бэрзонддэр бунат байахэссун бабэллуни размэ бал расагьэс кэнэ – уойгасэбэл дэ гьаууй. Уомэн ама, куст бунат куд уэлдэр аэй, уотэ си бэрнондзийнадэ дэр ама тухстдзийнадэ дэр фулдэр аенцэ.

Кэд ама фулдэр «в» дзуппитэ равзурстай, уэдта ду де 'мидзэг дэ разэнгарддзийнадэй, фал тэлтэг. Уомэ гэсгэ ба дэ уойгасэбэл бэрнон адэймагбэл нэ нимайунцэ, уотемэй ба дэ бон бэргэ исуидэ царди ама куст бэрзонддэр рауэнтэ арахэссун.

АДЭЙМАГ ЦИ НЭ ФЕГЬОСДЗЭНЭЙ

ТИКИС СЭ ХЭДЗАРЭМЭ ФЭЦЦУДЭЙ ДУУЭ АНЗЭЙ ДЭРГЫ

Куст фэсте Ренат Морданов ае хуэд-толгэ батардта гаражмэ. Дуар ку байгон кодта, уэд имэ дуаргэронэй райгьустэй тикиси уасун. Фэстэмэ фэззилдэй ама ае гьэбесмэ аэваст исгэпп кодта еу тикис. Ренат уайтэккэ базудта ае тикис Маруси, ама ибэл бацийнэ 'й.

Маруся Уфай цэрэг Ренати хэдзари фэззиндтэй фараст анэй размэ. Тикиси хецау, Ренати бийнойнаг Фахимэ, косуй постласэг поездди вагони хецауэй. Аэ лэг дэр косуй ае хэццэ – постласэгэй. Сэ кустмэ гэсгэ дууемэй дэр алкэддэр фэуунцэ надбэл. Уомэ гэсгэ сэ тикисэн дэр нэ адтэй хэдзари уадзэн ама 'й алкэддэр сэ хэццэ ластонцэ поездди.

Фал е фэззигон бон, сентябри, еу реиси рэстэг сэ тикисбэл аэрцудэй аенамонд хабар.

– Е адтэй Ульяновски, – дзурдта тики-

си хецау Фахимэ. – Поезд цэунмэ гьавта. Еци рэстэг Маруся вагони дуарэй рагэлп кодта ама перронбэл дэлэмэ ниййарц аэй. Ренат ма 'й фэстэггэй бэргэ сурдта, фал аэй нэбал байафта.

Уэдэй фэстэмэ Ренат ама Фахимэ алли хатт дэр, сэ поезд Ульяновскмэ ку

исхьэртидэ, уэд кэсиуонцэ перронмэ, кэд сэ тикис ескэцэй фэззиндидэ, зэггэ, фал фэффудээнгэел уиуонцэ. Ама десса! Нур сэмэ сэ тикис дууэ анэй фэсте фэззиндтэй. Куддэртэй Маруся сэ хэдзарэмэ над базудта ама 630 километри фэццэуэй, Уфай исирдта ае хэдзарэ.

Бийнонтэй фиццэг не 'руагэс кодта, е сэ тикис аэй, аэви нэй, фал ин ае рахес кьахбэл уорс гьолэнттэ ку фэууидтонцэ, уэд ибэл нэбал дузэрдуг кодтонцэ.

Бийнонтэ дес кодтонцэ, сэ тикис Волги сэрти ба куд аэрбахистэй, уобэл. Фал аэрцудэнцэ уэхэн гьудимэ: сэ тикис Волги сэрти бахистэй аэфсэнвэндаги хедбэл. Е ба уомэй бэргэ адтэй, ама Маруся ае идард балцэй ку аэрэздахтэй, уэдэй нурмэ еугуремэй хьэбэрдэр тэрсун райдэдта цэугэдэнттэ ама хедтэй.

РАСАГЬЭС КЭНАЙТЭ!..

Фарстатэн се 'мбесэй фулдэрэбэл раст дзуппитэ ку раттай, уэд е уой аэвдэсэн аэй, ама дэ зундгиндзийнадэ цэйбэрцабэл бэрзонддэр аэй.

1. Номдзуд уруссаг композитор Сергей Прокофьев (1891-1953), е 'мдогони 'хсэн нимад цудэй хьэбэр тухин шахматистбэл. Уомэн еу аэвдэсэн аэй е дэр, ама искурдиадэгин кубэйаг шахматист Хосе Рауль Капабланки (1921-1927 аэнти адтэй дуйней чемпион) дэр рамулдта, е ци еурэстэгон еристэ исаразта, уоми архайгэй. Фал 1937 анзи ба уэддэр фэххуэрд аэй еу зундгонд композиторэн. Кэмэн?

а) Святослав Рихтер. б) Эмиль Гилельс. в) Давид Ойстрах.

2. Мэскуй метро 2010 анзи 19 июни байгон аэй нэууэг «литературон станцэ». Уоми фэрстэ исфэлгонцгонди фэууинэн ес цуппар классикон уадзимисей медесмэ гэсгэ конд хузтэ. Мэнэ дэлдэр ке ранимайдзинан, еци номдзуд финсгугтэй ке уадзимисмэ гэсгэ 'нцэ уоми фэрстэбэл хузэгэндтитэ?

а) Иван Гончаров «Обломов». б) Федор Достоевский «Евдеутэ» («Бесы»). в) Иван Тургенев «Хуэдагьоммэ» («Накануне»).

3. Авгэ ци минералон афтауэн-ти гьэстэ уа, уомэ гэсгэ аэй-йеуу ае хузэ дэр. Зэггэн, цэмэй аэрвхуз рауайа, уой туххэй имэ афтауэнцэ кобальти оксид, цьэхэрхий цэнхэ, сэнтсурх – марган (марганец). Мадта цэмэй борхузэ райса, уой туххэй ба имэ ци бафтаун гьаууй?

а) Аэвзэстэ. б) Сугьзэрийнэ. в) Платинэ.

4. Мэскуй Кутозови проспекти ци музей-панорамэ «Бородинаг тугьд» («Бородинская битва») ес, уой размэ аэвэрд аэй киртдэвэн номдзуд балхон Михаил Кутозовэн. Ци бэхбэл бадуй, уой хузэгонд исаразунэн скульптор Николай Томскийэн рэстэгмэ ае бэх ССР Цэдеси маршэлтэй ка равардта:

а) Георгий Жуков. б) Семен Буденный. в) Климент Ворошилов.

5. Беретэ уотэ аенгэлуэнцэ, ама пингвинтэ цэрунцэ айдагьдэр тузмэг поларон уавэрти. Уотемэй ба еци цэрэгойтэй кэцидэртэ сэхэцэн цэрэнбунатэн равзурстонцэ аенцонвадуатгин рауэнтэ. Пингвинтэй кэций еунэг хузэ, тропикон уавэртэ кэми ес, уэхэн паддзахэдтэй кэми цэруй?

а) Боливи. б) Аргентинэ. в) Перу.

Нур ба уэ зонгэ кэнэн нэ газети 46-аг номери мухургонд фарстатэбэл раст дзуппити хэццэ.

1. Александр Суворов. 2. Марк Порций Катон. 3. Михаил Кутозов. 4. Александр Македонский. 5. Виолончель.